

Луганського нац. аграрного ун-ту / ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ : Елтон-2, 2003. – № 24 (36). – С. 22-25.

5. Хозяйственный кодекс Украины : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://liquidation.svs.co.ua/GospKU-1.htm>

Родіонова О.Ю.

УДК 502.03

ЕКОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. В умовах позитивних змін в міжнародних відносинах, існування України в умовах ринкової економіки, радикальних економічних перетворень, найважливішими задачами підприємств є раціональне природокористування, гармонізація відносин суспільства і природного середовища. Одночасно зростає актуальність проблем формування екологічної культури підприємства, формування відповідального відношення персоналу підприємства до природи. У ряді міжнародних і національних документів екологічна освіта признається пріоритетним напрямом вдосконалення систем управління підприємствами.

Аналіз досліджень і публікацій. Уявлення про сутність екологічної культури базується на ідеях академіка В.І. Вернадського. Автор вчення про біосферу вже на початку минулого століття прийшов до висновку про те, що людина поступово стає основним чинником перетворення верхньої оболонки Землі [1]. На думку ученого людство зможе забезпечити своє майбуття тільки в тому випадку, якщо візьме на себе відповідальність за розвиток біосфери в цілому. Коли людство стало визначальним чинником еволюції біосфери і існувати зовні біосфери не може, воно зобов'язано прийняти на себе забезпечення спрямованості її розвитку ради свого майбутнього. Процесами еволюції біосфери починає управляти розум екологічно культурної людини [1].

В наукових працях і публікаціях останніх десятиріч наголошується, що найважливішою ознакою екологічної культури є відповідальне відношення підприємства до навколишнього середовища [4, 5-9]. Аналіз літератури [2,3,6,7,10] показує, що відповідальність відображає об'єктивний, історично конкретний характер взаємостосунків між особою, підприємством, суспільством з погляду свідомого здійснення взаємних вимог, що пред'являються до них. Відповідальність розглядається як внутрішня властивість підприємства, що представляє єдність раціонального і емоційного, гармонійного поєднання чинників і умов роботи. Відповідальність за стан і збереження природного середовища є свідомим здійсненням підприємством і суспільством раціонального природокористування; діяльність по збереженню для майбутніх поколінь багатства і різноманітності ресурсів біосфери; взаємодія підприємства і суспільства в перетворенні біосфери в "ноосферу" – сферу розуму; органічна єдність екологічної свідомості підприємства і його чуйності до екологічних проблем, поведінки і діяльності в природі [3,4,6,9,10].

Метою статті є представлення напрямів формування і розвитку екологічної культури підприємства в системі природокористування.

Основний матеріал досліджень. Екологічна культура – це специфічний спосіб діяльності персоналу і промислового підприємства, направленої на гармонізацію його відносин з природним середовищем. Носієм екологічної культури підприємства є персонал, в свідомій поведінці якого екологічна культура розглядається як твердження в поведінці і діяльності людини принципів відповідального відношення до природи, формування готовності вирішувати ті або інші соціально-економічні задачі з позицій глибокого знання природних процесів, прогнозування наслідків дії підприємства на оточуючу середовище.

Формування відповідального відношення персоналу підприємств до природи – складний і тривалий процес, який можна представити у вигляді системи дій на кожній із стадій як життєвого циклу підприємства, так і його продукції. Така система відносин забезпечує гармонійне і адекватне відношення промислового підприємства до природного середовища. У зв'язку з багатогранністю і комплексністю процесів гармонізації підприємства і природного середовища структура екологічної культури складається з наступних компонентів: мотиваційно-ціннісний; змістовно-операційний; операційно-дієвий; емоційно-вольовий.

Центральне місце в структурі займає мотиваційно-ціннісне відношення персоналу до природного середовища, інтегроване в систему домінуючих мотивів екологічної діяльності і поведінки промислового підприємства. Мотиваційно-ціннісний компонент припускає також розуміння персоналом багатобічної цінності природи для суспільства.

Змістовно-операційний компонент екологічної культури припускає оволодіння персоналом системою екологічних знань, широким арсеналом екологічних умінь, системою норм і правил відношення до природи – екологічною етикою. Система знань особи про взаємодію людини і природного середовища є фундаментом формування її екологічних умінь, які відображають готовність особи виконувати екологічну діяльність.

Емоційно-вольовий компонент характеризує позитивне відношення персоналу до екологічної діяльності, зацікавленість, захопленість, вольову напругу в рішенні проблем природного середовища, досягненні оптимізації відносин промислового підприємства і природи.

Таким чином, екологічна культура є інтеграційною якістю і найважливішою властивістю персоналу, що відображає його теоретичну і практичну готовність відповідально відноситися до навколишнього середовища.

Екологічна культура припускає суб'єктність підприємства в екологічній діяльності. Суб'єктність припускає самостійність, активність, ініціативу, інновації в природоохоронній діяльності промислового підприємства, незалежно від змінної соціокультурної, екологічної ситуації.

Багатоплановість екологічної культури указує на те, що вона не може мати єдиного універсального критерію. Можна виділити системні критерії, що характеризують екологічну культуру в цілому і функціональні критерії, що характеризують її компоненти. Системними критеріями екологічної культури підприємства є: поведінка і діяльність персоналу по відношенню до природи; потреба в природних ресурсах і їх похідних; адекватність екологічної свідомості і поведінки; ініціативність в екологічній діяльності; самостійність в екологічній діяльності; активність і постійне вдосконалення екологічної діяльності.

Функціональні критерії: глибина і системність екологічних знань; прояв інтересу до екологічних проблем; мотивація екологічної діяльності; позитивний емоційний фон екологічної діяльності; самооцінка рівня екологічної культури, її адекватність.

Організуючи диференційний підхід до промислових підприємств, можливе виділення декількох рівнів стану розвитку екологічної культури підприємств. Високий рівень екологічної культури підприємств. Цей рівень властивий підприємствам, які мають яскраво виражену екологічну спрямованість поведінки і діяльності, проявляють нетерпиме відношення до дій, що заподіюють шкоду природі, випробовують постійну потребу в підтримці позитивного балансу з природою, відрізняються адекватністю екологічної свідомості і поведінки персоналу. Мотиви екологічної діяльності і поведінки підприємств: усвідомлення відповідальності підприємства за стан природного середовища; прагнення внести свій внесок в збереження природного середовища; переконаність в необхідності охорони природи; бажання і прагнення пізнати шляхи оптимізації взаємодії підприємства і природи.

Середній рівень екологічної культури підприємств. Для підприємств цього рівня характерні певні екологічні переконання, недостатньо систематизовані і глибокі екологічні заходи, невеликий арсенал практичних природоохоронних технологій. Співробітники підприємства розуміють цінність природи і ресурсів, виявляють деяку цікавість до екологічних проблем, беруть участь в природоохоронній діяльності, але недостатньо усвідомлюють соціальну значущість екологічної діяльності, свою роль в рішенні проблем взаємодії підприємств і природи. Мотиви екологічної діяльності у таких підприємств носять меншу соціальну спрямованість в порівнянні з підприємствами, яким властивий високий рівень розвитку екологічної культури.

Низький рівень екологічної культури підприємств. До цього рівня можна віднести підприємства з низьким ступенем усвідомлення важливості екологічних проблем. Вони не проявляють до цих проблем помітного інтересу, мають поверхневі, фрагментарні знання і дії до природоохоронних заходів. Мотивації до природоохоронної діяльності немає, наголошується споживацьке відношення до природи.

Розвиток екологічної культури підприємств досягається шляхом реалізації наступних задач: формування екологічної свідомості персоналу і контактних аудиторій; формування ціннісних екологічних орієнтирів; формування знань у сфері екології, екосистем, природокористування; формування інтелектуальних систем управління природоохоронними заходами; реалізація потреби діяльності, спрямованої на дотримання екологічно розумного споживання ресурсів і поліпшення стану природного середовища; розвиток і постійне вдосконалення природоохоронної діяльності і ін.

Для реалізації поставлених цілей і задач на підприємствах необхідна організація природоохоронних процесів, в основі яких лежить створення системи умов оптимального розвитку екологічної культури підприємств: діагностика рівня розвитку екологічної культури персоналу; діагностика рівня розвитку екологічної культури контактних аудиторій; організація природоохоронної діяльності підприємства; еколого-орієнтований зміст виробничого процесу; систематичність і безперервність процесу розвитку природоохоронної діяльності і ін.

Зміст процесу розвитку екологічної культури підприємства – це сукупність ідей, ціннісних екологічних орієнтацій, система наукових і емпіричних знань, умінь і навиків, різноманітних видів екологічної діяльності, використання яких забезпечує відповідальне відношення підприємства до природи. Розвиток екологічної культури підприємства досягається через систематичні освітні програми на підприємстві.

Змістовною основою екологічної освіти є вчення про екосистеми, екологічні взаємодії. Екологічні взаємодії – їх типи, види і форми стали предметом дослідження фундаментальних наукових дисциплін: глобальної екології, класичної екології, соціальної екології, екології людини і низки дисциплін прикладного характеру. З метою адекватності розуміння і поетапного розвитку персоналу пропонується виділити різні рівні і програми екологічної освіти. Наприклад, на першому рівні навчання персонал знайомиться з причинно-наслідковими зв'язками явищ природи і виробничих процесів, характером взаємозв'язків, різноманіттям форм природи і місцем підприємства в ній.

Результатом освітніх заходів служить формування екологічної культури персоналу підприємства на основі одержаних знань і умінь в сферах: організації, діагностики, реалізації систематичних і системних природоохоронних заходів.

Висновок. Екологічна діяльність і її організація є ведучими засобом і умовою розвитку екологічної культури підприємств. Екологічна діяльність – ця взаємодія підприємства з навколишнім його природним середовищем. В процесі екологічної діяльності відбуваються якісні перетворення екологічної культури підприємств. Поняття екологічної діяльності включає всі види і форми діяльності підприємства, пов'язані з раціональним рішенням екологічних проблем, екологізацією суспільного виробництва і всієї соціальної діяльності. Це перш за все матеріальна діяльність по збереженню і поліпшенню навколишнього

середовища, а також духовна діяльність, пов'язана з формуванням екологічної свідомості і культури на підприємствах.

Джерела та література:

1. Акимова Т. А. Экология / Т. А. Акимова, В. В. Хаскин. – М. : Юнити-Дана, 2000. – 566 с.
2. Гончаров В. М. Промислова екологія та її економічний аспект / В. М. Гончаров, Т. В. Пашенко, Б. Т. Харьковський, Н. Л. Недодаєва, О. В. Ковшаров; за заг. ред. В. М. Гончарова. – К. : Техніка, 1996. – 160 с.
3. Жулавський А. Ю. Екологізація зовнішнього середовища підприємства / А. Ю. Жулавський // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми, 2001. – № 1-2. – С. 50-54.
4. Мамедов Н. М. Основы общей экологии / Н. М. Мамедов, И. Т. Суравегина, С. Н. Глазачев. – М. : Устойчивый мир, 2000. – 272 с.
5. Садеков А. А. Механизмы эколого-экономического управления предприятием : монография / А. А. Садеков. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2002. – 311 с.
6. Хачатуров Т. С. Экономика природопользования / Т. С. Хачатуров. – М. : Наука, 1987. – 187 с.
7. Экология и экономика природы : учеб. для вузов / под ред. : проф. Э. В. Гирусова, проф. В. Н. Лопатина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юнити-Дана, 2003. – 519 с.
8. Brown Lester. Eco-Economy. – N. Y. : W. W. Norton & Company, 2002. – 334 p.
9. Charles D. Morgan. Ensuring success in all economic cycles / D. Charles // Leaders. – 2003. – № 26. – P. 54-56.
10. Graff M. Educational imbalance, socio-economic inequality, political freedom, and economic development / M. Graff // Journal of economic development. – 1999. – Vol. 24. – № 2. – P. 1-18.

Рыжков А.Ф.

УДК:330.34+504.03

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВНЕДРЕНИЯ ЧИСТЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОИЗВОДСТВ В УКРАИНЕ

Постановка проблемы. Развитие эколого-ориентированного производства может существенно изменить экологическую ситуацию в Украине, улучшить охрану окружающей среды и сократить использование природных ресурсов. Очевидно, что нельзя решить экологические проблемы, выйти на устойчивый тип развития без общего улучшения экономического положения страны, эффективной макроэкономической политики и реализации государственных программ.

В Украине достаточно отчетливо проявились экологические пределы развития экономики, которые заставляют задуматься о количественном истощении природных ресурсов.

Однако предел экономического роста связан не только с количеством природных ресурсов, но и с возможностью окружающей среды поглощать отходы производства и потребления. Все это обосновывает дальнейшее развитие производства в сочетании экологической и экономической сфер. В сложившиеся ситуации, очевидно, что экологическая сфера должна доминировать над экономической, формируя новый подход к организации экологически чистого производства в Украине.

Анализ литературных источников. Решению проблемных вопросов внедрения чистых экологических производств посвящено достаточно много научных трудов таких выдающихся украинских ученых-экономистов, как О.О. Веклич, В.В. Бугас, И.Г. Гречановская и др. [1, 2]. Ими показано, что главной причиной деградации существующего производства является сверхэксплуатация природных ресурсов, неэффективное их использование и отсутствие научно-технической базы для развития «зеленых» технологий.

Международный опыт представлен такими учеными как Дж. Форрестер, Д. Медоуз, К. Боулдинг, Е. Мишен, высказывающие отрицательное отношение к социально-экономическому росту. Ученые Р. Барр, К. Дойч, У. Дженкс [3], считают, что проблемы надо решать при помощи создания системы институтов: законодательства, органов наблюдения и контроля, стандартов и т.д.

Однако, идеология отечественных и зарубежных ученых очень медленно проникает в наше экономическое сознание и слабо влияет на принятие особо важных экономических решений.

Цель статьи – выявить и охарактеризовать особенности и преимущества внедрения чистых экологических производств как основы развития новой промышленности Украины.

Изложение основного материала.

Внедрение чистых экологических производств в Украине позволит перейти на инновационный путь развития экономики страны. Одной из предпосылок к этому является отказ от ресурсоориентированного типа национальной экономики неспособного достичь желаемых темпов роста без ущерба для социальной и экологической обстановки страны. Решение поставленной задачи по увеличению объема ВВП и усилению конкурентоспособности Украины на мировых рынках в условиях мировой инновационной экономической конъюнктуры также невозможно без использования высокого инновационного потенциала страны, обеспеченного мощным научным сектором.

Для осуществления поставленной задачи необходима разработка механизма, позволяющего перестроить все сферы общественных отношений в целях содействия развитию инновационной экономики